

דפי עיון

במפרשים

"ליהודים היתה אורה" אמר רבי יהודה:
אורה - זו תורה.

וכך הוא אומר:
"כי נר מצוה ותורה אור" [מגילה ט"ז]

לזכרה של: אורה מושקוביץ ע"ה
משואות-יצחק

יו"ל ע"י מ. מושקוביץ * משואות-יצחק 79858 ד.ג. שדה-גת * טל': 08-8616173 * פקס: 08-8616174

שנת תש"ע

פרשת דברים

א. כלי יקר.
פרק א' פסוק ט':

[ט] ואמר אֲלֵכֶם בַּעֲת הַהוּא לֵאמֹר. "בַּעֲת הַהוּא", מִוֶּרֶה בְּאַצְבָּע עַל הַזְמַן שְׁאֵמַר לָהֶם "בָּאוּ וּרְשׁוּ אֶת הָאָרֶץ", כִּי רֵאִיתִי שְׁבוּזִי הַהוּא צָרָה שְׁעָה בְּמִנּוּי הַדִּינִים, כִּי זְכוּת זֶה יִסְפִּיק לָכֶם לְהוֹשִׁיב אֶתְכֶם עַל הָאֲדָמָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף לְמַעַן תַּחֲיֶה וִירֶשֶׁת אֶת הָאָרֶץ" (דברים טז, כ), פֶּרֶשׁ רַשִׁי: "כִּדְאִי הוּא מִנּוּי הַדִּינִים הַכְּשָׁרִים לְהַחְיֹת אֶת יִשְׂרָאֵל וּלְהוֹשִׁיבָם עַל אֲדָמָתָם. וְכֵן פֶּרֶשְׁנוּ לְמַעַלָּה פֶּרֶשֶׁת יִתְרוֹ פֶּסוּק "כֹּל הָעָם עַל מְקוֹמוֹ יָבֹא בְּשָׁלוֹם" (שמות יח, כג), מִדְּלֹא קָאָמַר "יָשֵׁב בְּשָׁלוֹם", שְׁמַע מִיָּנָה שְׁמִדְבָּר בְּמִקוֹם שְׁעָרֵינָּה לֹא בָּאוּ שָׁמָּה, וּמִדְּלֹא קָאָמַר "אִישׁ עַל מְקוֹמוֹ", שְׁמַע מִיָּנָה שְׁמִדְבָּר בְּמִקוֹם הַמִּיחָד לְכָל הָעָם בְּכָלֵל, וְזֶה כֹּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּכָלֵל, שֶׁכֹּל יִשְׂרָאֵל יִרְשׁוּהָ בְּזְכוּת מִנּוּי הַדִּינִים. לִכְךָ אָמַר: "הָבוּ לָכֶם אֲנָשִׁים", אִם תִּמְצָא לֹא תִרְצוּ לַעֲשׂוֹת בְּגִינִי לְהַקְלֵ מַעְלִי, מִכָּל מְקוֹם תַּעֲשׂוּ "לָכֶם" לְהִנָּאֵתְכֶם כִּדִּי שְׁתִּרְשׁוּ אֶת הָאָרֶץ. וְעוֹד, שְׁנָאָמַר: "נָבֵל תִּבֵּל גַּם אֶתָּה גַּם הָעָם" (שמות יח, יח), לִכְךָ נִאָּמַר "הָבוּ לָכֶם" אִם לֹא לְמַעַנִּי. וְזֶה שְׁנָאָמַר "לֹא אוֹכֵל לִבְדִּי שְׂאֵת אֶתְכֶם", וְאַחֵר כֵּךְ אָמַר: "אִיכָּה אֶשָּׂא לִבְדִּי טֶרֶחְכֶם" וגו', יֵשׁ לְפָרְשׁוֹ בְּשָׁנֵי פָנִים: הָאֶחָד

הוא, שְׁלִשׁוֹן "לֹא אוֹכֵל" מִוֶּרֶה עַל הַדְּבָר הַנִּמְנָע וּבִלְתִּי אֶפְשָׁרִי כָּלֵל, וּלְשׁוֹן "אִיכָּה אֶשָּׂא" מִוֶּרֶה עַל דְּבָר אֶפְשָׁרִי, אֵךְ שְׁאִינוּ מִן הָרְאוּי לַעֲשׂוֹתוֹ. וְ"לֹא אוֹכֵל" מְשַׁמֵּעַ גַּם לְהִבָּא, כִּי בְּזִמָּן הַהוּא בְּאֶשֶׁר הוּא שֵׁם הִיָּה הַדְּבָר אֶפְשָׁרִי וְלֹא נִמְנָע, כְּמוֹ שְׁפָרַשׁ רַשִׁי: אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא הִיָּה מִשָּׁה יָכוֹל לְדוֹן אֶת יִשְׂרָאֵל? אָדָם שֶׁהוֹצִיאָם מִמִּצְרַיִם וְכו'". וְאִם כֵּן, בִּדְיוֹר הַהוּא כְּפִי הַמִּסְפָּר אֲשֶׁר הָיוּ בַּעֲת הַהִיא, וְדֹאֵי הִיָּה יָכוֹל, אֵךְ שְׁאֵם "יִסָּף ה' עֲלֵיכֶם כָּכֶם אֵלֶיךָ פְּעָמִים", אֲזִי יִהְיֶה וְדֹאֵי הַדְּבָר נִמְנָע. וְכִשְׁאָמַר "אִיכָּה אֶשָּׂא לִבְדִּי", אָמַר כֵּן עַל הַזְמַן הַהוּא, אֵךְ עַל פִּי שֶׁהוּא אֶפְשָׁרִי, מִכָּל מְקוֹם אִינוּ מִן הָרְאוּי. וְכִשְׁאָמַר "לֹא אוֹכֵל", אָמַר: סוֹף סוֹף לְהִבָּא לֹא אֶהְיֶה אוֹכֵל לְשֵׁאת לִבְדִּי, וְנָתַן טַעַם לַדְּבָר, כִּי עָכְשׁוֹ "ה' אֱלֹהֵיכֶם הִרְבָּה אֶתְכֶם וְהִנֵּכֶם הַיּוֹם כְּכּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לְרֹב", וְזְכוּתְכֶם לִבְדִּי מִצַּד שֶׁהוּא אֱלֹהֵיכֶם הַעֲמִיד אֶתְכֶם עַל שְׁעוֹר מִסְפָּר זֶה, וְאוֹתוֹ סוֹף אוֹכֵל לְסַבֵּל. אָמַנְם כְּשִׁיצִטְרָף אֵל זֶה גַּם זְכוּת אֲבוֹת, מִצַּד שֶׁהוּא "אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם", וְדֹאֵי "יִסָּף עֲלֵיכֶם כָּכֶם אֵלֶיךָ פְּעָמִים" וגו', וְעַל זֶה הַזְמַן הָרְאוּי לְבּוֹא בְּכָל עֵת אֲנִי אוֹמֵר, סוֹפִי שֶׁלֹּא אוֹכֵל כָּלֵל, וְגַם עָכְשׁוֹ אִינוּ מִן הָרְאוּי, וְעַל הַהוֹוָה אֲנִי אוֹמֵר: "אִיכָּה אֶשָּׂא לִבְדִּי" וגו'.

דברים

1. איך פרשנו מפרש "בצת ההיא" ולמה?
2. מה חידושו ב"הכו לכת"?
3. מה ההבדל בין "איבה" לבין "לא אוכל"?
4. איך יתכן שמה רבינו "לא יכול"?
5. יש כאן חלוקה בין ההווה לצתיד, איך לה מסתדר?

* * *

ב. תוספת ברכה.

פרק א' פסוקים יג', טו':
הבו לנו אנשים חכמים ונבונים (א' י"ג)
וזה נשאר מצוה לדורות. ובמדרש איתא, חכמים — צדיקים, ולפלא גדול
מה שאמרו (שבת קל"ט א') אין פורעניות באה לעולם אלא בשביל דייני
ישראל (מפני שאין ממלאים חובתם באמונה), כי אחרי שלפי המדרש
מצוה לבחור דיינים צדיקים, איך זה יתכן שכל כך יעותו דרכם במשמרתם
עד שיסבבו פורעניות בעולם.
ואפשר להסביר זה עם עוד מאמר חז"ל (ב"ב ח' א') אין פורעניות
באה לעולם אלא בשביל עמי הארץ, (ואירי בעמי הארץ בימים הקדמונים
שהיו גסים ונעורים מתורה וממצות וגם ממדות אנושיות ומדרך ארץ,
כמבואר בפסחים מ"ט ב'), וכפי שמבאר המהרש"א בסוטה (מ' א') הבאור
הוא, מפני שעמי הארץ בוררים להם דיינים לפי השגתם ותכונתם, ולא
את מי שראוי לזה.
ולפי זה יתלכדו ויתאמתו שני המאמרים, שאמנם אין פורעניות באה
לעולם אלא בשביל דייני ישראל (שמעונו דרכם), אך הסבה לזה, מפני
שהממנים אותם הם עמי הארץ, וממנים את מי שאינו ראוי לזה, ולכן
באה פורעניות גם מסבתם הם. ונמצא, שאלה שתי הסבות הם בערך
שתיים שהן אחת.

ואקח את ראשי שבטיכם (א' ט"ו)
פירש"י, לקחם בדברים, שבקשם ודיבר על לבם שיקחו להם התמנות
זו, עכ"ל. ולא נתבאר מה טיבה של בקשה זו, ומה היתה סבת הסירוב
עד שה' צריך להפציר בהם ולדבר על לבם שיסכימו לזה.
ואפשר לומר, משום דלמעלה פסוק י"ג כתיב, שאמר משה, הבו לכם
אנשים חכמים ונבונים, ובפסוק זה כתיב, ואקח את ראשי שבטיכם אנשים
חכמים, ופירש"י (והוא מחז"ל) כי נבונים לא מצא.

1. פרשנו מדאי שו מצוה לדורות, למה זה חשוב לו להדאי?
2. איך "צדיקים" מוצאים כ"חכמים" דוקא?
3. פרשנו מלמה קושיה ואתרצה, התוכל להסביר?
4. אינה קושי מוצא פרשנו בפסוק ט"ו?
5. מה מצנהו לכת?
6. התוכל להביא דוגמא נוספת לשימוש כזה בשורש "לקח"?

* * *

ג. אור החיים.

פרק א' פסוקים כג', כד':

כד) ויפנו ויעלו וגו'. אמרו ויפנו, פי'
שפנו מדרך שהיו בה, פי קדם
שהתחיל השליחות היו צדיקים כאמרו כלם
אנשים ומעת שהתחילו ללכת בשליחות זה
הרשיעו ופנו מדרך השכל, ועין מה שכתבתי
בפסוק וילכו ויבאו (במדבר י"ג כ"ו):
ויבגלו אתה. פרוש לא כמו שאמרו וישאל
למשה ויחפרו לנו אלא רגלו אותה
לדעת מה היא ומה אנשיה ולא בקשו לדעת
חפירות המטמוניות:

כג) ויטב בעיני הדבר. פי' לפי טעם
שאמרתם ויחפרו לנו, ואמרו ז"ל
(לקוט שלח) שהפונה היא שישלחו המרגלים
לראות החפירות שטומנים הקנענים ממונם
בהם, ואמרו בעיני, פי' אני שעיני בשור לי
אכל בעיני בוחן לבות לא, ועין מה שכתבתי
בפרשת שלח לד':

1. איך פרשננו מסביר את השימוש בפרש: "חכר" כאן?
2. מה הוא לומר מכך שכתוב: "בצניו"?
3. מה מביא ואפשר לו להסביר: "ויסנו" בדרכו?
4. כמה שנים הארבעים בין: "חכר" לבין "רעל" ולמה?

* * *

ד. תוספת ברכה .

פרק א' פסוק מד': וירדפו אתכם כאשר תעשינה הדבורים (א' מ"ד)
לא נתבאר כונת המשל. ואפשר לומר עפ"י מה שכתוב בתרגום רב יוסף, כפי המובא במס' סוטה (ב"ה ב') על פסוק זה, כמה דנתזין דבריא אתה (דבורים) דשייטן ברומי עלמא ומתיין דובשא מעשבי טורא, ע"כ. ובא זה למשל לכאן, שרדפו אתכם בקלות כמו קלות הדבורים.
ומה שאמר, "ומתיין דובשא מעשבי טורא", הענין הוא, שמטבע הדבורה למוץ המתיקות מעשבים ופרחים הגדלים בהרים, ואחרי כן פולטים אותה. וזו היא הדבש המצוי אצלנו בשם "דבש דבורים".
ואעפ"י שאצלנו הכלל, כל היוצא מן הטמא טמא והדבורה הוא מין שרץ טמא, וא"כ איך הותר בכלל הדבש לאכול, אך מפני כי כאמור יסוד הדבש הוא המתק שמוצצת הדבורה מן הפרחים, וכבולעה כך פולטה, מבלי סיוע מצדה ליצירתה, וע' בכורות ז' ב'.
ובמקום אחר כתבנו בטעם איסור העלאת דבש למזבח (פ' ויקרא), מפני הכבוד, שהדבש יוצא ממין טמא, ואין ראוי ממה שמותר להדיוט, וכמו בהמה בעלת מום שמותרת להדיוט ואסורה לגבוה, מפני הכבוד.
וכעין זה כתבנו בטעם הדבר שלא מצינו בכל עניני בנין המשכן ובגדי כהונה את מין משי, אעפ"י שהוא יקר והדר מאוד, כמש"כ ביחזקאל (ט"ז י"ג) ומלבושך שש ומשי ורקמה — יען כי הוא יוצא מארג תולעת טמא, ואין מן הכבוד לשמש בו בקודש. ועיין עוד מזה לפנינו בפרשה תצוה.
ודע, כי מטעם זה שהדבורה פולטת רק מה שבולעת מעשבים, והוא הוא הדבש, מטעם זה יש דעה לברך על הדבש בורא פרי האדמה (עיין בס' רביד הזהב בפרשה זו), אבל אינו מוכרח מכמה טעמים.
וע' ברש"י כאן שכתב בזה"ל (ממדרש), מה הדבורה הזאת כשהיא מכה את האדם מיד מתה כך הם כשהם נוגעים בכס מיד מתים, עכ"ל.

אלול

1. מה קשה כאן לפרשננו?
2. איך הוא צלח משי על קושי זה?
3. מה הפציה המתעוררת בשימוש בדבר דבורים?
4. מה אמר כן מותר ומה אסור לצלות עם "היוצא מן הטמא"?
5. כמה הדבש דומה למשי?
6. מה הספקות בצנין הפרכה?
7. רש"י צמד על תכונה נוספת של הדבורה, מה הוא לומר מזה צבורנו כאן?

* * *

(מן) כימים אשר ישבתם. ערש"י, ונדדך הפסע יתכן
ה. הכתב והקבלה. טעם הנקרא כמספר הימים אשר התעכבתם לשנת צדקת לשלום ונרגלים והמתחמם חרצעים יוס
פרק א' פסוק מו': עד נולד להדיעם וטוב הארץ. כמספר הימים האלה נענשתם לשנת ולהתעכב צדקת שנים רבים, כנאמר כמספר הימים אשר תחתם תשאו את עונותיכם חרצעים שנה, ואף שלא התעכבו חרצעים שלמים כ"ל ל"ח שנה, ככתוב (לקמן ז' י"ד) זה היה מחמד העליון ית' להמם נקדצ האמנה תוך מ' שנה שלא יגרמו לנניהם להתעכב עוד צמדצ כמ"ס רש"י שם, ונחשצ להם גם שנה ראשונה שקדמה לשלום ונרגלים, כמ"ס רש"י (שם י"ד ל"ג).

אלול

1. לכאורה מה הקושי?
2. פרשננו מסביר את צנין ארבעים השנים לצואת ארבעים הימים, אינה קושי הוא מוצא עליו הוא צונה?